

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 1.

8 Січня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За переміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) колонки петіта 15 коп. Спереду тексту плата двоє, за поміщення оповістки здалека, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улаца, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторний і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті в редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Огляд минулого року. Вісті. Постанова з'їзду людських університетів. На Україні. (Ознака національної свідомості. Як ідуть у нас газети. Дрібні звістки). Вірші—О. Олеся і Л. Волошки. Два настрої,—Грицька Григоренка. Вірш—В. Агашка. Спомин—Є. Мандичевського. Вірш—І. Левченка. Огляд літератури 1907 р. Г. Шерстюка. Бібліографія Українське слово й мистецтво. Дописи. З чужих країн. Оповідки.

Приймається передплата
на 1908 рік

„РІДНИЙ КРАЙ“

українська тижнева часопись (В № од 8 до 16 стор.)

При Рідному Краєві виходитиме додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“

щомісячна часопись для дітей старшого й меншого віку.

Плата на рік за обидва видання—4 карб., на півроку—2 карб., на 3 місяці—1 карб., за границю на рік 6 карб., на півроку—3 карб.

Передплата на „Рідний Край“ без „Молодої України“—не приймається. Передплата на „Молоду Україну“ окреме від „Рідного Краю“ на рік 2 карб., на півроку 1 карб., за границю на рік 3 карб.

Обидва видання виходитимуть під редакцією О. Косач (Олени Пчілки).

Адреса контори і редакції: Київ, Маріїнсько-Благовіщенська ул., 97.

Для ознайомлення з часописом „Рідний Край“—одно число висилається даром.

Огляд минулого року

Мляво й сумно доволік 1907-ий рік остатні місяці, остатні свої дні... В житті великої держави нічого втішного, нічого творчого. Колесо творчого політичного й громадського життя покотилось назад. Назустріч недавнім надіям, новій творчій силі встала давня могутча сила, зовсім не повалена,—і вона перемогла. Перемогла і твердо, без жалю, мовила: „горе подоланням!“

Ще з початку року немов-би ворухлась надія, хоч вже ця надія на другу Думу не була недавньою ясновидою надією на Думу першу. Вже закрадалося в громадську душу зневіря, чи може доля 2-ої Думи бути кращою, ніж першої?.. Та й сама друга Дума вже не могла бути такою, як перша, бо не ті люде вибирали представників до неї,—багато кого новий закон позбавив виборчих прав. І все-ж таки ті представники, увійшовши в Думу, бралися знов розбірати найважливіші питання збуреного та не загоєного життя народного. Та ніяких встанов, ніяких поважних законів не встигла дати й друга Дума. Раптово й різко перервалося життя її. А значне число її учасників не тільки перестали бути народними представниками-законодавцями, а залічені були в гурт тяжко обвинувачених злочинців. Замість державних палат — сужено їм було вежу, суд, заслання.

Суди, суди без кінця! 1907-ий рік був у нас якимсь судним роком. Суд над депутатами другої Думи, суд над депутатами першої Думи; суд над учасниками недавніх спілок,—селянських, професійних,—над учасниками збірок, мітингів, що так недавно збиралися в великих світлицях, на просторах майданів, суд над виступавшими з вільним словом, суд над всіма, хто простодушно повірив, ніби це все справді було „можна“,—суд над недавньою історичною хвилиною... Суд—скорий, не потураючий і певний у своїй силі. Не злічити, скількох одірвано від свого діла, обов'язку, від родини, від рідного краю! Суд, присуд, засуд—і справа скінчена.

Настала, мовляно, полегкість,—одмінено військовий-польовий суд; нема судового розбору в скільки годин,—та зостався суд у скільки днів... 1907-ий рік дав суд і над видатними діячами з іншого поля: суд над Гурком, з його мільонною справою, суд над Порт-Артурськими генералами...

З судами сперечається злочинство. Пограбування, насильство, огонь, кров, забійство... Що-денна довга низка найтяжчих пригод! До них звикли, вони стали звичайним з'явищем. Їх не бояться. „Се не революція“, не грізне „повстання“ народне, се „дрібна“ колотнеча на „заспокоєному“ полі життя.

І життя справді, в загальній течії, здається спокійним,—мовчазним, охололим, бай дужим. Для одних це спокій одчаю, для других спокій перемоги, певности в собі, в своєму становищі.

Спокій і певність повинні дати змогу для творчої праці, для законодавства. Воно й вступило в свої права. Законодавство 1907 року не було багате стількома поважними актами, як законодавча праця 1906 року, що змінила навіть такий „устой“ народного життя, як „община“; однак та сила, що перемогла, забезпечувала здобуте становище певними законами. Вийшов новий виборчий закон, що і дав зовсім інший збір представників до третьої Думи, поменшивши число виборців, та побільшивши для них земельний цenz. Увійшли в Думу переважно великі земельні власники, та великі промисловці.

Вийшла нова встанова і в тому обсягу, що завжди здається не безпечним, бо він має в собі молоду та бурхливу силу: вийшли нові встанови для життя вищих шкіл; — поменшено межі їх автономії. Протест проти сього, коли де з'являвся, кінчався тільки жертвами, викинутими за двері школьного храму,—і наставав спокій...

Зібралася 3-тя дума, (друга на протязі одного року!). Уряд озвався до неї словом, певним у своїй силі, і тільки силу ставив основою керування державним життям, а свою урядову волю поставив у основу всієї праці нової Думи. Ніщо, мовляно, в корені державного життя не змінилось, все має бути в основі таким, як було,—і до сеї думки має Дума примінятися. Розворушені в своїх бажаннях, многи народи держави повинні теж пам'ятати, що найбільша народність в державі, руська, єсть *найсильніша* і має берегти тільки своє право і силу. Ця урядова мова зоставалась без відповіді. В більшості членів третьої Думи панує згода з урядом; та згода заснована на згоді інтересів уряду, та значної великої земельної й великої фабричної сили, що увійшла в третю Думу.

За півтора місяці третя Дума утворила безліч комісій і зробила тільки одну поважну постанову—дати 15 мільонів на годівлю голодних у Державі.

Хто-ж дасть раду не впораному життю народному, всім тим надіям, що zostалися не загожені?... Не від 3-ої Думи ждати тієї поради!..

Пригадаймо, на останку, що дав 1907-ий рік в особистості нам, українцям, в нашій національній справі?

Де в чому ми мали в 1907 р. недобір, де в чому здобуток.

В останній Державній Думі наша національна справа вийшла гірше, ніж у попередній: в 2-ій Думі склалась була особа українська фракція, спілка, з своєю часописю, з ясно визначеним національним напрямком; у 3-й же Думі спілка українська не заснувалась.

В иншому обсягу, просвітно-громадському, справа теж не в осяйному стані: нових Просвіт не прибавилось, а ще скільки убавилось; не прибавилось теж в 1907 році у нас на Україні ні одної зовсім нової великої української часописі, коли не лічити Літ. на-ук. Вістника, бо головна його редакція й само видавництво—у Львові; убавилось в 1908 році, в Києві, два наших місячники,—Нова Громада і Україна. З менших часописей почав виходити в Києві тижневик український „Слово“.

З 1907 року маємо дуже поважну для нас постанову духовного уряду про те, що може йти в школах наука українською мовою. Се придбання—надзвичайно великої ваги і дай боже, щоб воно уможовалося та розко-ренилося!

В земствах наших хоть значно „попра-вів“ склад гласних, вибраних у 1907 році, однак течія національної самосвідомости бере своє—і навіть теперешні земства дають змогу досягнути українському слову в земську школу, в земську бібліотеку, в земські видання. Се теж придбання не мале!

Заснувалося в 1907 році скільки нових українських видавництв. „Український учитель“, „Рух“, „Дзвін“, „Ранок“, Початок, Запомога й інші.

В Києві заснувалась дуже поважна встано-ва, Наукове Товариство.

Число українських драматичних товариств, число нових пьес, оригінальних і перекладних, в 1907 році теж значно побільшало. Засно-вується й наука спеціально української драми й декламації.

Взагалі український просвітний рух, хоть не такий, як би повинен бути, в 1907 році значно зміцнівся,—а коли він не занепав у цю годину знесилля, збайдужіння громадсько-го, то значить, що він має міцну, глибоку силу!

У просвітну силу,—не механічно про-світну, а ідейно просвітну,—громадянство починає взагалі більше вірити тепер, ніж який час перед сим.

І треба вірити в ту силу. Чи не вона виведе на чистий шлях з того тяжкого одур-манення, з того бездоріжжя, куди завів нашу людність останній лихий рік?

Без надії не можливо жити. З новим роком, з новим щастям!

Вісті.

♦♦ Височайша подяка Ш. А. Столипіну:

„Петро Аркадієвич!

Різномаїтна праця ваша на уряді міністра внутрішніх справ, така відповідальна при умовах державного життя сього часу, дала Мені змогу оцінити вашу велику дотепність і щире віддання обов'язкам; через се Я в 1906 році покликав вас на високу посаду председателя ради міністрів. У вашій особі я знайшов видатного виконавця Моїх наказів; про це красномовно свідчать найповаж-ніші законодавчі праці по землеустрою та по инших справах державного керування, що були виготовані радою міністрів під доглядом вашим, а особливо про те свідчить довіря людности до уряду,—воно зростає все більше й виразно вияви-лось на виборах до третьої Державної Думи; е ба-гато й инших втішних ознак заспокоєння держави.

Бажаючи висловити вам сердечну мою по-дяку за ваші патріотичні заслуги, Я указом, да-ним правительствующему сенату, упував вас Моїм статс-секретарем. Зостаюся до вас незмінно прихильним.

На первотворі його Імператорської Величності рукою власною підписано:

„НИКОЛАЙ“.

1/І 1908.

♦♦ Зміни в міністерстві. Міністр народної ос-віти Кауфман та його товариш Герасімов зали-шають свої посади. Міністром народної освіти назначається Шварц, попечитель рижської а потім Варшавської шкільної округи.

Товаришом міністра внутрішніх справ назна-чено Ликошкіна.

♦♦ **Реформа сената.** Як тільки збереться після свят Дума, то Міністерство юстиції внесе законопроект про реформу сената, бо при сьогочаснім становищі сенат не встигає виконувати всіх різноманітних обов'язків: до першого січня сього року в однім тільки першій департаменті сената зосталось нерозглянутими до десяти тисяч різноманітних справ.

♦♦ **Ціркуляр міністра.** Міністерство народньої просвіти розіслало ціркуляра по учебних округах; тим ціркуляром дозволяється учням третього класу реальних шкіл вступати в четвертий клас гімназій, але тоді, коли буде здано іспит з латинської мови та історії за три класи гімназій.

♦♦ **Постанова синоду.** Сінод зробив постанову, щоб по духовних семінаріях, та по всіх інших духовних школах, учні здавали іспити по всіх науках, коли вони переходять з класу в клас.

♦♦ **Урядові газети.** Вирахувано, що за 1907 рік уряд витратив на всі свої газети та на різні допомоги газетам, що підтримують уряд,—один мільон карбованців.

♦♦ **Жалування вищого духовенства.** Тепер вишукані цікаві відомости про те, скільки одержують жалування де-хто з російського вищого духовенства. Московський мітрополіт одержує що-року: жалування та столових—10,000 карб., прибуток від архиєрейського будинку—8,000 карб., прибуток від Чудового монастиря та Іверської каплички—51,000 карб., а всього 81,000 карб., на рік.

Петербурзький мітрополіт одержує що-року: жалування та столових—9,000 карб., прибуток від Невської лаври—250,000 карб., а всього 259,000 карб., на рік.

Новгородський архиєпископ одержує що-року: жалування та столових—5,500 карб., прибуток від архиєрейського будинку та Новгородського цоюдвір'я—302,000 карб., а всього 307,000 карб., на рік.

Київський мітрополіт одержує що-року: жалування та столових—9,000 карб., прибуток від архиєрейського будинку та Печерської лаври—75,000 карб., а всього 84,000 карб., на рік.

♦♦ **Педагогічна академія.** „Ліга освіти“ доводить до відомости, що на останніх зборах комітета педагогічної академії постановлено розпочати вчіння з осені 1908 року. За дійсних слухачів прийматимуть людей з вищою освітою. Плата за вчіння 100 карб. на рік. Признано потрібним вдатись до всіх земств та городів, щоб вони заснували в академії свої стипендії.

♦♦ **Засуджені депутати.** Жінки засуджених на каторгу колишніх членів соціал-демократичної фракції подали заяву про своє бажання їхати на каторгу в Сибір вкупі з своїми чоловіками. Прохання їх не вволили, через те, що їх чоловіки будуть відбувати кару в каторжних тюрмах європейської Росії.

Частина засуджених буде відбувати кару в „Крестах“, бо тепер міст в каторжних тюрмах дуже мало. Найпізніше будуть одправлені в ті тюрми Кириєнко, Церетелі, Джапарідзе і Білановський, бо присуд про них, яко про дворян, піде ще на

розгляд Царевий. Матеріальне становище сімей засуджених дуже тяжке, бо члени соціал-демократичної фракції здебільшого робітники і зоставили свої сім'ї без всяких засобів до життя.

♦♦ **Загально-російське товариство боротьби з п'янством.** Посол до Державної Думи Челишев засновує загальноросійське товариство боротьби з п'янством.

Товариство ставить своїм завданням закликати людність не вживати горілки, спирту і т. и. Для сього товариство буде уряджувати народні читання то-що.

Постанова з'їзду діячів людських університетів.

В Петербурзі отсе відбувається з'їзд з цілої Росії діячів людських університетів. При тій темноті, що панує над російськими народами, завдання таких університетів дуже велике; але виконувати його рповні вони не в стані,—і не з своєї вини. В боротьбі з народною темнотою діячам людських університетів на кожному кроці приходиться наражатись на безліч перешкод; проте треба знати, що робота їх, хоч і далеко йй до тієї універсальності, достачала і достачає велику користь людності Росії, але сливе виключно—людності московській.

Ми, українці навіть, і в задоволенню потреби самоосвіти,—як і у всьому иншому,—дуже покривджені. В 1876 р. нас духовно осліпили,—заборонивши нам нашу мову. І довгі часи од нашого народу було одібрано красу правдивої науки, як од сліпця—красу природи.

Лише недавно і ми добули хоч трохи права на самоосвіту та й та крихта нашого права не забезпечена. Права ж на одинокі успішну освіту, се на освіту в рідній мові по школах, ми не маємо й досі.

Про се на з'їзді діячів людських університетів і викладала пані С. Русова. Вона вказувала на непереможні перешкоди в здійсненню тієї пекучої потреби, щоб наша школа була національною. Далі пані Русова докладно виложила, які тяжкі умови в життя чернігівської „Просвіти“. Викалад п. Русової зробив велике вражіння на зібраних; вони ухвалили, що право кожного народу на освіту в рідній мові повинно бути не порушене. Вчиня в вищих, середніх і нижніх державних і громадських школах повинно відбутись в рідній мові учнів. Школа не має бути знаряддям обмосковлення народу і утиску. З'їзд осужує політику, що перепинає шкільну науку в рідній мові.

Коли б то ся ухвала мала вагу закону!..

НА УКРАЇНІ.

Ознака української самосвідомості.

В хмурному нашому житті приходиться зазначати хоч невеличкі ознаки живого духу.

Живою уявилася постанова Полтавського губерського земського зібрання—ширити українські книжки в Полтавщині, з допомогою від земства. Виникла ся постанова ось з чого: Полтавське сільсько-господарське товариство, видаючи з допомогою земства що тижневу часопись „Хуторянин“, инколи додає до цієї часописі популярні українські книжки; цим воно задовольняє потреби читачів „Хуторянина“, і це зовсім не суперечить постановам земства, що до просвітнього завдання його в країні.

Треба зазначити, що українські змагання Полтавського губ. земства мають свою давність; найвищого ступня досягли вони на земських зборах 1904 року; земське зібрання тоді висловилося за потребу української викладової мови в народних школах, дало кошти на народну часопись, з тим, щоб у ній містилися й статті українською мовою; земство назначило й премії за книжки особливо потрібні в сільському господарстві, об'явивши на їх конкурс; сюди належали й книжки, написані по українськи.

Здається, сільсько-господарське товариство до речі випускало инді при „Хуторянині“ українські додатки.

Отже, не вважаючи на се, губерські гласні,—прилучаючи К. А. Прохоров і золотонішець В. М. Дараган,—на губ. зібранні в студні цього року, з запалом виступили проти українських книжок, вважаючи їх „крамолою“, (бунтом), що загрожує цілості держави. В оборону української мови стали Ф. А. Лизогуб, П. Н. Малама і Д. Н. Милорадович; вони доводили, кожен з свого погляду, що занедбати народну мову значилоб занедбати культуру народа і навички засудити нашу людність на конання в темряві й злиднях. Земське зібрання не погодилось з темними думками добродіїв Прохорова та Дарагана і великою більшістю голосів признало українські книжки потрібними для читачів „Хуторянина“; постановлено теж давати як і в попередні роки, за допомогою сільсько-господарському Товариству 3,000 р. на видання його часописі „Хуторянин“.

Справа не те щоб дуже видатна, а все ж вона має свою вагу, особливо для нашої реакційної доби. Коли зауважити, що в багатьох земських губерських само-ж земство, через своїх представників, за останні два роки, поруйнувало немало земських установ, корисних для людности, то треба сказати, що постанова Полтавського губерського

зібрання про українські книжки виявила не той напрямок, що руйнує, а той, що будує.

Взагалі слід зауважити, що полтавське губерське земське зібрання, в своєму новому складі після останніх виборів, хоч і згуртувало значну більшість правих гласних, а про те своїми постановами свідчать, що полт. губ. земство не загубило свого попереднього шляху, не захиталось під важким подихом реакційних змагань де-яких гласних, ясно бачить свої культурні завдання і в своїх постановах простегує до здійснення їх.

Полтавець.

Як ідуть у нас газети

Наша редакція,—так само як і инші—часто одержує листи про те, що ось, мовляв, таке, чи таке число часописі до передплатника не дійшло. Звісно, трапляється, що се буває через недогляд контори часописі; та не слід думати, що кожного разу винна в тім тільки контора. Багато є ще й инших причин, що не приходять часописі.

В цій справі дуже цікаві відомості подано в одній провінціальной часописі, в „Газеті Гадяцького Земства“. Ось що пише до цієї часописі дописувач із с. Бобрика (гадяцького повіту):

„Де-які наші селяне виписують газети, та не в свій час їх одержують, бо хоть і єсть окрома людини, що повинна доставляти в наше село почту, та почта з газетами й всякими листами завжди передається жинові, що живе близько від волости, а жид уже пересила в Бобрик, як трапиться оказія; через те частенько приходиться докидати тієї почти цілий тиждень. Почту передають часом і люди з инших сел; траплялося, що візьмуть почту молоді хлопці, та замість того, щоб приставити її в сільську управу, роздадуть на вечерицях кому небудь, або покурять. Бувало й таке: разів скільки привозив почту такі сам почтарі („ямщики“), тільки не в управу, а до своєї свахи, а в тієї свахи почта по цілих тижнях валяється на печі, поки діти й конверта розшарпають. Булоб дуже добре, колиб хто з начальства звернув на се увагу, та вдіяв би що небудь“.

Отаке пише повітовий дописувач; а є ще й инші причини, що часописі не доходять як слід,—се тоді, коли вони по дорозі зустрічають своїх лихих ворогів.

В цій справі скажу таке:

Торік мені довелося бути, в тім же таки-кутку, в гадяцькому повіті, на земському зібранні. Між иншим була мова про гадяцьку газету. Скільки „правих“ гласних доводили, що земству не слід видавати далі газету, бо вона дуже воль-

подумна. Щоб доказати, до якої міри та газета може гнівити „правих“ людей, гласний Масюков, (по простому—Масюк), дуже великий гадацький пан, розказав, що коли він раз побачив в управі, чи в волості (здається, в тім же Бобрику, чи в Веприку) пакет з Гадацькою газетою, то взяв і вкинув той пакет зо всіма номерами в піч,—еге-ж, прямо таки спалив. До сього пан Масюков додав: „можетъ быть, скажуть, что я поступилъ не корректно, но я не могъ иначе поступить, видя что вредное семя готово разсѣяться дальше по селамъ и хуторамъ“.

Без сороба казка!..

Так говорив і так чинив пан Масюков, чоловік з вищою освітою,—а скільки-ж ще є у іншої газети ворогів з меншою освітою? скільки того „начальства“, великого й малого, аж до стражника, що може брати на себе право палити в печі дощадні часописи?

Отже, коли хто не одержить своєї часописі, то перше ніж обвинувачувати її контору, нехай розпитається в себе на місці,—чи не лежить часом газета у чієї свахи в запічку? чи не покурепо її на вечорнидах? чи не спалив її якийсь пан Масюков, або инше „велике цабе“ на селі?

О. П.—ка.

◆◆ Запитання міністра внутрішніх справ. Міністр внутрішніх справ звернувся до Київської адміністрації з запитанням про те, скільки осіб вислано адміністративно з усього південнозахідного краю за останні два роки і куди вони заслані, та на який строк.

◆◆ Побільшення поліції. Одеське повітове земське зібрання призначило 29,000 карбованців на побільшення поліції в одеському повіті.

◆◆ Цензура. Як відомо, київське духовенство ухвалило просити уряд про те, щоб знову було заведено цензуру для газет. Тепер київський митрополіт Флавіан послав до Синоду це прохання київського духовенства з вимаганням передати його на розгляд Державної Думи, а послі-священники від Київської та Волинської губерній наміряються підтримувати його в Думі.

◆◆ Розтрата. В Києві, в поштової конторі, що на Хрещатику, виявлено розтрату 14 тис. карб. грошей.

◆◆ Продаж города Дубно. Город Дубно, волинської губернії, належить графині Шуваловій. Дубенська городська управа, за допомогою місцевих купців, міщан та близьких селян,—вдалась до владарки з проханням продати їм город. Владарка згодилась; почали вже складати умови. Як ось австрійський граф Офензорф вдався до графині Шувалової, щоб вона продала город йому за 4 мільйони карбованців, а він уже буде розпродавати город невеличкими шматками. Коли цей продаж здійсниться, то дубенцям випаде платити далеко дорожче за кожний окремий шматок.

◆◆ Смерть депутата. Депутат 3-ої Думи від Полтавщини, Г. Навроцький, помер вночі проти 26 студня.

◆◆ Голод. Московський комітет громадської допомоги голодаючим одержав, останніми часами дуже багато сумних відомостей про становище озимих посівів. З Полтавщини сповіщають, що озимина цілком загинула. В губерніях волинській, подільській, бесарабській, херсонській, катеринославській, харківській, чернігівській, курській, ставропольській, в областях кубанській, терській, і донській становище озимих посівів дуже лихе. Крім того на Україні зістались на половину незасіяними селянські лани.

* * *

О, слово рідне! орле скутий,
Чужинцем кинутий на сміх...
Співочий грім батьків моїх,
Дітьми без-пам'яті забутий...

О, слово рідне! шум дерев,
Музика зорь блакитнооких,
Шовковий спів степів широких,
Дніпра між ними дужий рев...

О, слово! Будь мечем моїм!...
Ні... сонцем стань, вгорі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами судними по нім!

О. Олесь.

* * *

Не для мене в яснім небі
Сонечко сіяє,

Не для мене на просторі
Сине море грає;

Не для мене сад веселий
Літом розцвітає,

Не для мене на калині
Соловей співає.

Не для мене сміх веселий,
Молодість, кохання,

Молодії, погордливі
Серця поривання.

Ні... для мене—бідна хата,
Тяжка робота,

Гірка доля не весела,
Вічняя турбота...

Людмила Волошка.

Житомир.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Два настрої.

Душа наша подібна до арфи срібно-струнної: багато струн на їй і різно бреньять вони різної доби. Я йшла до неї, до свого друга, з особливим почуттям, з почуттям пекучої згаги; мабуть, таку згагу почувають ті, що серед гарячої, голої пустині, серед піску, вмирають без води; ще до того йшла я зо страхом, з великим страхом—помилитися, не знайти нічого, окрім примари;—та я прийшла і мій страх згинув, ненавче рани серця, що люди нам так часто завдають, сцілились, і віра у правду, в дружбу знов воскресла, як квітка розцвілась.—Тепер я саме в стані великої невіри в людей, я жахаюсь самої можливості тієї віри, знаючи, що розчарування веминуче, і всіма силами душі своєї не допускаю себе за ту межу, де нема роздуму і критики нема...

Однаке, ось вона, обнявши та поцілувавши мене аж до болю, без-мети заметушилась по хаті та, хвилюючись, похапцем проказала кілька разів:— „Я вас дожидала... еге, еге, іменно вас... за останній час мені нікого не потрібно було, тільки вас... Тільки ви самі... Я не писала, та я ждала, я бачила вас і... ось ви тут! Як це чудно, як добре!“...

Я збентежилась і повірила з радістю, жагою,—так летить метелик на вогонь,—та перемовчала, тільки з питанням подивилася на неї. Серце у мене в грудях разом і стиснулось і розійшлося, і я зітхнула лехко:—Боже мій, яке це щастя,—ми обидві поривались одна до одної, як хвилі на морі...

Я сказала, що сьогодні, зараз, ніяк не можу zostатись у неї, бо обов'язок—перед усім, а завтра—о, завтра я прийду на цілу ніч і будемо цілком належати одна другій.

Якою радістю було наповнене до краю моє серце увесь той день! Я навіть, ні з того, ні з сього, розбалакалась з якимсь сливе незнайомим мені чоловіком про щастя дружби, як про саму вищу хворому людських відносин... Здається, він мене не зрозумів... дарма!—

* * *

Коли я на другий день увечері прийшла до неї, то застала її вже не таку: вона, як рослина після граду, була та ж сама, та вже не тая: та сама щирість, та сама добрість, тільки наглої потреби, потреби мене, у неї вже не було і не було того поривання, того сяєва... що-ж це?...

Це боляче вразило мене і я їй це сказала, бо не хотіла нічого таїти, замовчувати при тих глибоких відносинах, які, було, склались між нами. Вона одказала жартом, та була дуже заклопотана: сестра її чоловіка, що гляділа хазяйства та дітей, раптом поїхала вранці і тепер на її долю випали лишні турботи, і вона вже не могла уділити мені стільки ж уваги, як вчора, хоча б і бажала того. Все це було так натурально, так ясно, так вибачно, тільки я... у мене наче хтось тихенько

одкривав тоненький шматочок серця, як ріжуть сир, ледве зачіплюючи ножем, тоненький, що крізь його видно, шматочок... Та просто я собі егоїста та й більш нічого!—покартала я себе і стала мовчки слідити за нею...

Я сиджу і дивлюся, і слухаю, як вона годує напуває дітей молоком, хрестить їх, цілує, одправляючи спати, перелічує брудне хустя, оддаючи його на завтра до правця, як малеча робить церемонні княсені і йде спати, а після у спальні ще веде довгі розмови про те, чиї чулочки довші, то-що... А я почуваю себе зайвою, зовсім зайвою у цім шумливім уліку... Що я? До чого?... Вона метушиться: смажить для мене яєшню, що так ловко шкварчить, і я признаю, що до всього клопоту я прибавляю їй ще й себе... „Слухайте, на що ж я була вам так потрібна? Ви казали?“ Питаюсь я з нотою роздратування у голосі.

„Еге, еге,“ каже вона, „а вже-ж потрібні,“ тільки у голосі її вже немає тієї певності,—того жару.

„Ну?“

„Після, після, як ми зостанемось самі!...“

„Знаєте, мені здається, я—не в пору... мені здається, на що я прийшла?“

„Ах, які бо ви приреченні, їй Богу! Зоставте!“ нетерпляче вже каже вона.

Я замовкаю та починаю в собі мучитись та нити, а піти геть не можу.

* * *

Ніч. Ми самі. Вона кладе мене на софці і... тут починається краса, краса й краса!... Ми обидві, про-те, не гарні: я, дуже суха та довга, лежу з закиненими за голову голими, тонкими руками, подібними до сухих стебел, а вона—занадто гладка, біла, як смегана, розхрістана, важко гепнулась на софку біля мене...

Єдиною красою був пучок блідих троянд на столі. Здавалось, що-хвилини кожна квітка одкривала, одпускала по одному пахучому листочку і пускала ніжний пахучий дух по хаті;—у сьому була велика тайна і краса, та ще в маленькому, сіренькому котеняті, подібному до м'якенького клубочка вовни; котик вивляв до нас однакову діямаючу ніжність: то терся своїм теплим тільцем обою щоку, та спав на шиї, то плигав до неї на плече й зграбною лапчкою термосував її русяве волосся, і так просидів він з нами цілу ніч, а ми пробалакали цілу ніч...

„Чи знаєте ви, чого я так ждала на вас“?... (казала вона вже не скоро після: раніше ми все згадували своє минуле, що як голуба вода крізь невод, лехко висковзувало з пам'яті нашої, і його трудно було спіймати)... „того, що“,—почала вона тихенько,—„тільки не дивіться на мене... (я затулила очі долонею)... бо... я була.. бо я... була... закохана.. Ви розумієте, це—просто страхіття!“—зненацька в-голос скрикнула вона.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Я з переляком схопила її за руку і показала очима на двері в кімнату, де спав її чоловік.

Вона замовкла на довго.

— Як же це сталося?—спиталась я, і співчуття, змішане з подлою цікавістю, опанувало мною.

— Ні, більш нічого не хочу казати!—рішуче сказала вона,—та я, здається, вже це перемогла... з непевністю додала вона, якось чудно змахнувши руками...

— На що-ж ви хотіли мене бачити? Чим я можу допомогти?—лопитувалася я, наче мозок мій крутило як свердлом це питання.

— А, „на що“! Через те, що ви-ж—не „баба“! А допомогти? Розуміється, ви не можете мені допомогти!..

Настала довга мовчанка, тиша, тільки котеня шелестіло ковдрою, лампа горіла тихенько та троянди пахли міцніше..

— Знаєте,—почала вона, стискаючи руки, здавленим голосом,—цей вид мені снився давно, давно, як мені було ще років дванадцять, именно цей самий, коли я його ще не знала, не стрічала ніколи, ніколи, й подібного до його.. аж ось тепер.. я бачу його.. зовсім несподівано.. І як снилося: наче барельєф, зіплеваний з воску,— одна голова, тільки одна голова.. молоде, свіже, розквітаюче лице, воно все блідне і вяне і робиться жовтіше од воску, що його оточає.. Він, мабуть, хутко вмере,—він хворий... я знаю, я причуваю.. Та яка в мене жалість до його!.. Коли він увійшов у кімнату разом з чоловіком моїм,—десь познайомились,—я.. збентежилась і з того часу наче причарована я: нема волі, нічого нема!.. Музику він любить теж, як і я, грає на скрипці прегарно і вірить, що музикою можна вгамувати усі людські страждання.. усяку недолю.. навіть болю.. хоче умерти, як Моцарт—слухаючи музику в останній свій.. час.. Він—геній!.. На лиці в неї одбився неначе промінь від рожевої зорі..

— Я не розумію, не розумію, не розумію всього цього, це не може бути!—скрикнула я з мукою.

— А однаке се так.—

— Я не знаю такої любови.—

— Ой, стережіться, колись і вас захопить і понесе проти вашої волі, і не буде боротьби..

— Не хочу, не хочу, не хочу!..

Мовчанка... Світло облива нас, з-за плечей і вишу,—лампа стоїть у кутку, долі, і ми наче грузнемо у світло, як у жовтий бурштин.

— Де-ж він?—

— Поїхав.—

— Ви висловились? Знає він?—

— Ні... Я вам сказала, бо у нас з вами—одна душа, еге, одна, тільки розрізана на дві половини.. от... розумієте?... Боже мій, Боже мій!..

Вона що раз важко зітхала..

— Еге, еге, підхопила я з якимсь небувалим і трохи смішним запалом... Потім, помовчавши, сказала, підводячись:

— Знаєте, що я думаю? Справді, мовляли ви, я не „баба“, це-б то у мене скоріш чоловічий склад розуму, більш чоловічий, ніж жіночий погляд, та все-ж таки було раз... я признаюсь тільки вам... була одна.. хороша людина.. Чиста дружба і.. більш нічого не було межи нами, тільки.. раз я почувала себе якось самотною і під впливом образи.. І.. як би він тоді сказав мені слово співчуття, ласки, то я.. може, пішла б за ним.. хоч потім і почувала-б тільки сором та ганьбу до себе.. А як би я ще у той мент спитала себе: чи не любов це? або хтось инший сказав, то.. й вийшла б це любов.. напевне.. Тим часом..

Вона зрозуміла мене, схопила за обидві руки, обняла за шию:—Еге, еге, ви правду кажете, тричі правду,—це був гіпноз, самогіпноз.. Тепер усе пройшло! я не люблю його.. Усе наробив чарівний сон той.. Спасибі, спасибі, спасибі!—Вона кинулась мене цілувати.. Наче теплoduха хмаринонька, обгорнуло мене миле почуття,—наче я й справді тут чимсь допомогла.

— Яка ви екзальтована!—усміхнувшись тихенько, промовила я.

— Еге.. я ще як була восьмиліткою, була закохана у героя Жюль-Вернового, «капітана Готераса». Ми обидві тихенько засміялись..

Краса, краса й краса!..

Поснули ми лише тоді, як жовте світло од лампи змішалось з голубим досвітнім світлом.

Прокинулась я теж рано, од галасу дзвінких дитячих голосів, що все щебетали: „я хочу коло мамусі“, „застебни мені сорочечку, мамусю“, „як холодно, мамусю“, „а Женічка ще спить, мамусю!“—Усе пересипалось тим „мамусю“, як золотом.

Мені схотілось побути на самоті і послухати по за стіною це життя, що весело одбивалось у моїм серці, неначе дзюрчання джерела. Я не стала одягатись, а взяла номер журналу «Die moderne Kunst», що лежав на столі, і лягла, перегортаючи його сторінки.. Лежала я—і знов слово, почуття, думка—«краса» снувались передо мною: вона була для мене у кожній картинці, наче туманом білим сповита, з ледве наміченими очертани..

Діти порозбігались.. Треба вставать.. Троянди повьяли на столі: мало було для їх життя тієї води у шклянці, без землі та без кореня.. Я одчинила вікно. Ішов дрібний, як бісер, дощик. Було холодно. Бувають літом такі холодні осінні дні, що, як саркофаги у давніх єгиптян, нагадують на бенкеті про смерть та нудьгу.. Тоненькі струмочки заволокли цілий світ серпанком.. Троянди похилили на грядках обважнілі головки, що-хвилини ронючи кроплі на землю, і не могли розквітати.. Треба було вставать, хоч мені і хотілось спати, аж очі різало,—вони обважніли й погасли; тільки заснуть я не могла, встала, одяглась, глянула на себе у дзеркало,—вид був справді страшний: засмагле лице аж почорніло, карі очі ледве виступали, об-

веден синіми смугами... Я одвернулася од того виду.. Спина, як і що разу після безсонної ночі, боліла і з'явилось, як завжди, почуття мов би якісь варитники були на спині, як у поштової коняки, що ніколи не розпрягають... То були початки реалізації, та я ще держалась своєї гадки „краса, краса“, і не одступалась.—

Коли я вийшла у столову, діти (їх було аж п'ятеро) напувались молоком, а вона,—стомлена ще більш, ніж я,—як клопотлива квочка, метушилась коло дітей. Картина була мила, тільки в їй не було мені місця, не було місця тут тим безтілним відносинам, що при їх піднімаються лише вічні питання: на що, для чого,—ті питання, що на їх так спосібна свіжа молодь і що я так люблю... Я зітхнула... Вона обізвалась наче по якоумсь таємничому поєднанню межі нами:

— А знаєте, це все добре, дуже добре... ось діти і все... Я щаслива... Старшенька, Женя, вона живе в мене вже наче свідомим життям... вона-мій друг: вона вже мені з малими допомагає... взагалі вона мене тішить своїм хистом; та й другі діти... Тільки тая доба, коли я думала, що в моїй силі—зробити увесь світ щасливим, коли я любила усю людність і знала, що кожна людина має право на мене, на мою поміч, на мою любов, тее—було краще. Так...

Вона замислилась, обіперла свою м'яку, білу щоку на повну руку, а ясні, сірі, короткозорі очі її втопились у просторіях, наче нічого не бачучи.

— Так, ми тоді краці були,—обізвалась я.

— Як ви змінилися: як поглядшали!—сказала я трохи згодом,—хто б міг вгадати, що з такої товенької, як мімоза, дівчинки вийде така матрона!... Я осміхнулась, вона теж, та навряд чи весело, і зараз же заспішила порати малих: старшу дочку, дівчину літ 12 ти, худеньку, з інтелігентним личком, очевидячки першову, засадила за французьку книжку; підстаршу—гладеньку, купеньку—заставила перемавати посуду; меншій, з переляканими, як у бабки, оченятами, сказала гратись з нашим миленьким котеням та з малим братиком,—з рожевим пузанчиком; а сама з своїм старшим сином, хлопцем літ дев'яти, сіла до п'яніно,—давати урок музики. Вона бралась до своїх матерних обов'язків з фанатичним педантизмом: була—сама пильність, сама—бачність. До сина, що грав на фортеп'яні, вона відносилася з великим витриманням, не дивлячись на те, що разів з двадцять приходилось говорити йому, щоб він не гойдався на стільці, проявляючи тим надмірне старання,—малому особливе передо мною хотілось виявити увесь блеск своєї техніки; не вважаючи на те, що ці дрібниці, як я бачила, дуже термосували її нерви, вона очевидячки пишалася своїм хлопцем, а він справді для своїх літ занадто почував музику і грав добре...

Спомини про мого власного синочка ховались у самій глибочині мого серця, не проростали на-

верх: мені хотілося інших почувань, інших відносин; та на мене вона вже не звертала уваги і, може, я була їй тепер трохи тгарем підля вчорашнього признання, тільки вона в тім і собі не хтіла признатись...

Я довго передивлялась „Die moderne Kunst“; та далі мені обридли ці картини з невиразними, тягучими лініями, сповиті туманом, картини, що виявляли якийсь загадковий настрій, що не мали під собою реальної дійсності, а щось пливке, щось тікаюче, ковзке, штучне, брехливе,—так, вони спротивились мені!

— Я взялась чистити ягоди на варення, щоб що-небудь робити руками, і ось, сидючи спокійно коло стола, по малу перебіраючи пучками здорові, соковиті пахучі ягоди, слухаючи згуки дитської музики, дивлячись на гладеньку спину милої матері, я пережила теж добрі хвилини: мені було тепло й затишно, наче я приліпилась до гнізда, наче я була тут зовсім своя...

— Як би добре було нам поселитись укупі, жити у одному городі, в одному домі, висловились зараз же я.

— Еге, еге,—зовсім неуважно обізвалась вона од фортеп'яно і почала рахувати: „один—два, раз—два“.—

Чоловік її, здоровий, високий пан, з добродушним видом, увійшов, поздоровкався, трохи зачепив по дорозі зграбненьке котеня, що без гуку скакало увесь час—долі, і зник. У мене для її чоловіка не було слів, бо не було нічого загального межі нами, і ні вчора, ні сьогодні я зовсім не звертала уваги на його, наче його й не було,—аж мені стало ніяково потім...

Боже мій, як вона вся спалахнула:—Діти, татко пішов без снідання на службу?! та як-же це так? І ви його не нагодували? Ах, Боже мій, Господи! Ну як же не доглядіти, як же одпустити голодного! Де ж він? Женя! Варя,—ти ж за хазяйку сьогодні! Ви не бачили? Може, він ще дома! Ох, які-ж ви, діти, справді байдужні! Як не сором? Тато вас так жалув, він такий добрий, такий милий, а ви... І чому-ж мені не сказали?—Випустили так!

Вона метушилась по хаті. Діти стояли, похнюпившись, а дівчина, що „справляла хазяйку“—почала плаксиво виправдуватись: „тато не хтів“... „я не знала“...

На-останку мати махнула рукою і сіла грати з хлопцем у чотири руки.

— Коли ж ви мені що-небудь заграєте? Для мене власне?—спиталась я жорстко і добавила м'якше:—він вже дуже багато грає, чи не втопився?

— Зараз, зараз, ось я...

І справді вона скінчила свій урок і заграла вже для мене 17-ту сонату Бетховена.

Там було все,—і наша стріча, і вчорашня ніч, що була сповнена краси, і троянди, і невиразні почуття, і чудові сни, і признання, уся сила тієї любови, що, як гнівне живло, налітає на душу і несе її проти її волі, як білу тріску хвиля лиха... І ця мука, це щасття, ця жага, ця боротьба кінчається дитячим сміхом, дитячою принадою!... Так, тільки через музику можна вимовити усе це,—невиразне, гаряче, високе, болюче-солодке:—„той“ чоловік був правий!... Краса, краса і краса!...

— А Андрій Іванович не розуміє музики, кинула вона злегка.—

Коли вона скінчила грати,—їй треба було йти у кухню, варити обід. Я залилася з дітьми, розпочала якусь гру; вони багато сміялись, трохи пильнували мене, особливо хлопець-музикант обертався до мене з критикою: він знав філологічну суперечку з приводу мови уваги, що йому не слід дратувати малого брата, бо він повинен бути «відносно» розумнішим; хлопець зауважив, що не можна сказати „відносно“ замість „рівняючи“, бо „це не має ніякого глузду“; він усе насакачував на мене і проказував те саме: „не має глузду“...

Я пішла і лягла у другій хаті з книжкою... У неї трапилася рахуба з дітьми: старші затягли менших у якусь повітку, куди їм було заборонено ходити; вона їх розшукала, привела і тепер дуже розпалася:—Як ви могли піти туди?—гукнула вона:—що там робити в повітці?... Ох, які дурниці!... Я вам дала поле для самодіяльності—і ні іскри, ні іскри розумної думки!... Так, так, не перечте мені, Бога ради, не виправдовуйтесь! Вам нема виправданих,—ви мене засмутили!...

Я лежала у другій хаті і слухала зовсім сторонньо ці трохи надуті слова свого друга і вони для мене ставали лише літературним матеріалом.—

Потім прийшов чоловік її. Сіли обідати. Говорили про справи щоденні, про „безправья“ в університетах, то-що.

— Шкода мбоді, та й науки,—з жалем сказав він. Вона була зайнята їдою, чі затоплена у свої думки, і мовчала. Я говорила багато, аби не мовчати.

Дош перестав... Троянди зайнялись на сонці під веселковим покрівцем з крапель...

Вона була все така ж до мене байдужа в середині та ввічлива з-околя.—Я попрощалася з її чоловіком. Вона пішла мене провести через садок.—Ми поцілувались міцно, міцно.

— Ми вже не швидко побачимось: мені не можна часто виходити з дому!,—сказала я.

— Якось,—побачимось.—

— Прощайте-ж!—

— До побачення!—Вона огляділа мене:—Як вам не до лиця в сірому!...

Я скривилась:—Ви більше нічого не скажете мені?

— Чого?—

— Прекрасного...

Вона неначе злякалась:—Ні, ні, нічого... Ось вам!... Вона зірвала і подала мені пахучу троянду.

Ми обнялись і я почула в її обіймах, наче їй важко з мною розлучатись; та я вже залилась холодна, як завжди здаюся на-око, холодна та... ображена.

Скінчився сон, надземний, сріблястий „сон літньої ночі“!...

Гр. Григоренко.

Київ, 1907 р.

* * *

В гаю дрімали ніжні квіти
Світили любо їм зірки,
Але у-день прибігли діти
І стали з них плести вінки.
В віночках діти радо гралась,
Сміялось все при яснім дні,
Над вечір вже вінки валялись
Дітьми забуті в тіні.
Щасливі днини золоті
Для їх на вік тепер пропали.
Коли для їх пташки співали,
Коли вони цвіли, не вяли...
І квіти гірко заридали
Без сліз, таємно, в самоті...
Ростуть квітки, їм сонце гріє—
І миттю діти їх порвуть...
Невже й мої кохані мрії
Руки людської не минуть?..

В. Алешко.

СПОМИН.

(Присвячую моїй незабутій Г.)

Кілько раз гляну на пам'ятки, тисячі споминів пливе до серця і трудно мені їх упорядкувати.

Сидячи в вечерньому смерканні, беру першу ліпшу з пережитих хвилин і намагаюсь відчутти споминами все те, що колись відчував при тобі. Не легко се мені приходить, але за те подвійно приємно, коли в уяві ставеш перед мною.

За мало ми разом з собою були, щоби могли бути як слід пізнатися, за мало були ми самі собі віддані, щоби могли бути усе те вимовити, що тоді у наших серцях до життя будилось, та у душах горіло.

Поки вінці на наші голови покладали, не могли ми сеї хвилини діждатись, вважали її для се-

бе найбільшим щастем. Поеднали нас, а щастя—деж воно ділось?... Мов-би й не було його між нами...

І ті дні, що мали рай нам утворити, ставали такі тяжкі через те розчарування, якого ні я, ні ти не хотіла спричинити, а однак чули ми вину його в собі. Тоді читав я в очах Твоїх невдоволення й неохоту, і поводився, неначеб через мене не сповнилось бажання, що нас до купи звело. А ти все ще не кидала надії і шукала найвисшого добра в веселім погляді мого ока, в свобідній думці мого духу, в гарячім поцілунку уст наших. Але все те було даремне і приносило хвиливу полешу лиш на те, аби ваші душі відчули тим сильніше вогонь незцілюмої рани.

Минулося. Ми зрозуміли, що так годі жити. І зачав я, та стала й ти щастя глядіти там, де його люди найменше шукають. Самота була як би для нас сотворена. Ти сиділа при столику робіт жіночих, а я ішов до свого заняття. На полотенце, біле, як твоє мармурове чоло, кидала ти голкою червоні квіти і обгороджувала їх синіми мережками, а вишиваючи приспівувала... А коли одну квітку довела до кінця, з ниткою рвалась і пісенька, та знов душила нас мовчанка й тиша...

В одну хвилину, як би на знак, зітхали ми. Ти склонювала головку на долоню і гляділа кудись в далекий світ, де запалювались золоті світильця, а я ходив по кімнаті і нагадував собі слова, що ними серце моє Твоєму підлещувалось і примилувалось.

Та слова не йшли вільно. Не було тієї сили, щоб в них життя викликувала, та лучила в живий ланцюг мрій і образів...

Ти марніла. Я бачив се на тіні, що вузькою смужкою падала на стіну й ломилась над столом вдвоє; я бачив се в очах Твоїх, коли Ти їх, лагідно як і перед тим, а сумно як піколи, до мене зводила, неначеб спитати хотіла, чого бажаю; я бачив се, коли дотулювався кісточок високої руки. Я бачив се, та жаль такий стискав моє серце, що я бояв ся слово промовити, аби не зрадити гіркої таїни. Але те, що я перед тобою затаїти намагавсь, природа сама виявляла, немов хочаби при-спішити хід минаючого життя.

Ти потребувала материного ока і батьківської опіки, щоб під ними цвітніше стало Твоє обличчя. Лікар порадив зміну повітря.

В останнє бачились ми на двірці залізничім. Та нагадувала ще мені квіти, що гинуть від жару полудня, і інші дрібниці, що чоловік за них дбає, та життя ломить...

З одного листу, що ти до мене по відізді вислала, читав я, що терпиш муку. Далі ти цілком замовкла, лише родичі писали про стан здоров'я твого. Листи, писані обережно, всіляко можна було розуміти; я розумів їх так, як мені серце казало. Однак се успокоювання не довго тревати могло.

Коли мені довесено, що бажаєш мене побачити, я передчув, що тут не побачимось піколи.

Природа сповнила гіркий закон.

Минулося. А щастя, що я колись надіявся від злуки душ наших, нині слабим відблеском з'являється в тихім споміні спільно пережитих хвилин.

Евген Мандишевський.

Тернопіль, Різдво 1907 р.

З чужої сторони.

(Присвячено Українському Т-ву „Просвіта“ в Баку).

Спасибі, ненюко Україно,
Що ти до нас сюди в чужину,
Через степи, широке море,
Через круті, високі гори,—

Чі буйним вітром, чі югою,
Чі, може, пташкою малою,—
Заслала погук любий свій,
Нас в стороні знайшла чужій.

І душі нашій зворушила,
До рідних справ нас прихилила..
„Возстав од сна“, ми, любя ненюко,
До праці рушим потихенько;

І може дасть біг, хоч крупинку
Придбаєм ми в твою хатинку,
І менший сором буде нам,
Коли увійдемо в твій храм.

Спасибі-ж, ненечко Вкраїно,
Що в сю далеку чужину
Заслала погук любий свій,
Нас в стороні знайшла чужій!

І. Левченко.

Баку, 1907 р.

Українська література в 1907 р.

Минулий 1907-й рік не можна признати щедрим для українського письменства. Найцінніша літературна спадщина минулого року здебільшого знайшла собі місце в періодичних українських виданнях. З окремих-же виданнів нового і значного літературного матеріалу вийшло дуже мало. Особливо помічався в минулім році застій у красному письменстві, що за увесь рік не зворушився ні одним великим твором! Старі повістари чомусь замовкли, а молоді по-декуди занедбали оповідання і

перейшли до іншої форми писання. Але ми не можемо сказати й того, що минулий рік не дав нам нічого цінного з літератури цього роду, навпаки— у нас з'явилися такі твори, що мають велику літературну вартість, як по талановитості написання, так і по змісту, що зачіпає досить цікаві питання сьогочасного громадянського життя.

Найкращим літературним джерелом для українського громадянства був щомісячник „Літературно-Науковий Вістник“. В ньому ми знаходимо талановиті речі д. Винниченка („Дим“, „Великий Молох“, „Студент“) і д. Коцюбинського (Невідомий). В перших двох творах д. Винниченка місцями помічається штучність і невпробованість: деякі психологічні настрої і переходи в душах його героїв лишаються зовсім незрозумілими для читача, бо в них ниводі виявляється не дійсне психологічне життя людини, а штучно утворене талановитою рукою письменника. Але ж взагалі ці твори треба вважати окрасою Літ. Наук. Вістника. Крім того Л. Н. В. дав нам у минулім році досить цінного матеріалу з публіцистики та науки. Більшість цього матеріалу належить видатнішим нашим письменникам М. Грушевському („Справа українських катедр і наші наукові потреби“, „Студії з економічної історії України“, та ін.) і Ів. Франкові („Середні віки і їх поет“, „Літературна мова і діалекти“ та багато ін.) До цікавих річей уміщених в минулому році в Л. Н. Вістнику слід зарахувати матеріали по історії української літератури Ол. Грушевського („Сучасне українське письменство в його типових представниках.“) Другий український місячник „Україна“ зовсім не мав творів красивого письменства і складався з історичних матеріалів та публіцистичних розправ. Найбільшу цінність з того, що містилось в Україні, мають історичні матеріали, бо вони дали змогу досить яскраво освітити деякі часи з історії України. (Дуже цінні матеріали „До історії указу 1876 року про заборону українського письменства.“) Містилися ще в „Україні“ великі розправи Ів. Степенка („Історія української драми“), Старицької-Черняхівської, — „Двадцять п'ять років українського театру“, Ів. Нечуя-Левицького („Сьогочасна часописна мова на Україні“) та інші.

Крім згаданих місячників в минулім році виходило три тижневники, „Рідний Край“, „Слово“ та „Світова Зірниця“ і одна щоденна часопись „Рада“.

У „Рідному Краєві“ протягом 1907 року було уміщено не мало белетристичних творів, що належали відомим українським письменникам та поетам—Ганні Барвінок, П. Мирному, О. Пчілці, Лесі Українці, Гр. Григоренкові, С. Черкасенкові, О. Олессіві, П. Капельгородському, Чернявському й іншим. Часопись „Рада“ крім звичайних газетних відомостей подала те-ж не мало белетристичних рі-

чей, а між иншим гарний переклад М. і З. Левицьких відомого твору Єжа—„Вдосвіта“. Із критичних творів, уміщених у „Раді“, має велику вартість літературна характеристика Єфремова—„Марко Вовчок“.

Що до видання окремих книжок, то їх вийшло до 90-ти окремих назв.

З красивого письменства маємо такі коштовні речі, як „Краса і Сила“ та „Дрібні оповідання“ Винниченка, „Соняшний промінь“ та „На розпутті“ Грінченка, „Оповідання“ М. Левицького. Але се твори не нові, вони друкувались раніш в періодичних українських виданнях та альманахах і здебільшого знайомі нашому громадянству. З драматичної літератури слід зазначити III том Панаса Мирного („Перемудрив, Лимерівна, Згуба“) „Дизгармонію“ Винниченка, „В старім гнізді“ Черкасенка та переклади Загірньою та Грінченком творів Ібсена („Підпори громадянства, Ворог народів, Примари“) Мірбо (У золотих кайданах) і Метерлінка (Монна Ванна). Поетичних збірок вийшло три: „З журбою радість обняла“ О. Олеса, „Туга за сонцем“ Х. Алчевської і „Відгуки життя“—Капельгородського. Найкращими і найталановитішими поетичними творами слід уважати вірші О. Олеса, що визначаються надзвичайною поетичністю. З наукових праць звертають на себе увагу: велика праця М. Грушевського—IV том „Історії України-Руси“ (видано паново); „Історія України-Руси“ Г. Аркаса та „Українські граматики“ Кримського та Тимченка.

На останку минулого року вийшли з друку—„Кобзарь“ Шевченка, повне видання під редакцією Доманицького і два збірники,—„Дзвін“ та, „З неволі“. Головне місце у збірникові „Дзвін“ відбирає п'єса Винниченка „Щаблі життя“. Це один із слабших його творів, бо виявляє у великій мірі штучність, необробленість, а часами і нелогічність. Збірник „З неволі“ між иншими, здебільшого слабкими творами, містить великої вартості оповідання „Persona grata“.

Книжечок популярних та шкільних в 1907 році вийшло далеко менше ніж в 1906. Кращими з популярних книжок по історії України слід уважити—„Про старі часи на Україні“ М. Грушевського та „Братства“ Б. Грінченка.

Дитяча література в минулому році хоч не багато, але все-ж збільшилася, бо крім бібліотеки „Молодість“ її стало постачати молоде видавництво „Український Учитель“.

Із поданих тут відомостей видно, що 1907 рік не минув дармо для української літератури, а поповнив її скарбницю і дав змогу поступити ще на один ступінь до порівняння з літературами тих народностей, що, позбувшись національного гніту, зайняли почесну постать в утворенні загальної культури

Гр. Шерстюк.

Бібліографія.

В. Винниченко:

1) **Дізгармонія**. Драматичні картини на 4 дії.2) **Великий Молох**. П'єса на три розділи.3) **Щаблі життя**. П'єса на 4 розділи.

Три великі драматичні твори видатного молодого письменника—се, звичайно, таке з'явиться в нашій літературі, що повинно звернути на себе велику увагу.

В. Винниченко придбав собі ім'я в нашій літературі своїми оповіданнями. Скільки літ назад він позав містити свої оповідання в „Київській Старині“. Винниченко—талан великий, показний; пише яскраво, з планом оповідання поводить ся сміливо, повертає його, як хоче, до своєї вподоби, не клопочучись про те, чи буде се відповідати правді життя—і, яко талан сильний, часто проти волі читача примушує йому вірвати... у всякім же разі залишає в пам'яті виразні моменти, виразні барви.

Тепер Винниченко перейшов до писання творів драматичних.

Однак ці твори можна вважати „драмами“ лише через те, що автор назвав їх «п'єсами», поділив на дії, ці розділи. Властиво-ж сказавши, се теж—*оповідання*, з цілим рядом розмов; ніяка дія не розгортається, не зростає; діячі топчуться на однім місці, говорять те саме по двічі, по тричі, без кінця...

Але взявши ті розмови хоть би навіть не яко „п'єси“, а оповідання з великими діалогами, розглядаючись, що хотять доказати вони.

У всіх трьох творах іде цілкомита „нереоцінка цінностей“ у найважливіших питаннях життя, відносин людських. Провозвісником нових присудів з'являється у всіх п'єсах особа в собі певна, що гостро виголошує свої найрогатіші постанови,—і на цій особі очевидячки спочивають симпатії авторові.

В „Дізгармонії“ на сцені молоді соціал-демократи, мужчини й жінки. На першій плані—шлюбна пара, чоловік—Грицько й його жінка Ольга; коло їх товариш Мартин, що на той час уподобав собі Ольгу. Дія ведеться в перший день об'явлення конституції; соціал-демократи хотять урядити мітинг, ідуть на розглядни в хуліганський трактир і, посварившись з хуліганями, виходять. На майдані діло кінчається тим, що хулігани розганяють діячів драми; потім приходять жандарми в домівку Грицька й Ольги, і арештовують всіх. На тім—кінець п'єси...

Не вважаючи на те, що взято такий яскравий момент,—подано його занадто холодно, спокійно. Головним завданням авторовим було подати устами свого ватажка внутрішню критичну оцінку діячів революційного часу.

Звичайно, цікаво, яка та оцінка, в творі молодого автора.

Отже, оцінка та дуже гостра і дуже не корисна для введених партійних людей. Можна сказати, що зазвяд чи й самий суворий супротивник „крайніх ліній“ міг-би дати їм гостріший присуд, ніж той, що дає ватажок з п'єси Винниченка.

Виходить, що основну прикмету їх знаменує саме те слово, що стоїть в заголовку п'єси,—„дизгармонія“, се-б то розлад між розумом і почуттям, між словом і ділом“. Далі Грицько, той молодий пар-

тийний діяч, говорить про себе й про соціал-демократів, таке: «Я нічого не хочу, знаю, чого саме хотіти. Я тільки бачу, що ми монічні, що ми не піднялися до нашого розуму, ми витягуємся головою вгору, а серце, тіло осіда до землі. І получаються безглузді фігури, якісь свині з шиями жирафи. Ми пишемо прокламації, але пишемо їх офіційно, холодно, хоча воли наче й нашіяте запалом. Ми говоримо про оружје—і стараємся одне одного перебрехати. Ми робимо забастовки і піднімаємо цілий гвалт, що забастовка проходить без формальної постанови комітету. Ми актори. Перед публікою ми нагвинчуємо себе, а за кулісами ми видряпуємо одне одному очі. Про той ужас, про те дике, що має бути, ми говоримо так „разсудительно“, наче це буде якась скучна, але необхідна забавка“.

Товариш Мартин відповідає Грицькові, що він дуже великий простак: «Не можна од усього волосся дерти»...

А Грицько й справді не знає, чого хоче: в кінці драми напивається п'яний, після гостини, мовляв він, в якоїсь неопотребниці...

Жінка Грицькова, Ольга, нагадує скількох особ в оповіданнях Винниченка, що ніяк не можуть зважити, з ким із двох любитися, обійматися. Отже Ольга любить, поважає свого чоловіка, але він в сухотах, він не принажує її вродою і вона здається на підмову товариша Мартина, переходить в його дужі обійми, хоть перед тим казала йому: „У вас тільки одне паскудство є... Коло вас глибоко й страшно сидіти!“... Серед таких розмов і вчинків приходять жандарми; перериваючи головну оруду, автор присвячує їм цілу дію; жандарми, оглинувши все в домівці, арештовують всіх,—і господарів і гостей... На тім „Дізгармонія“ кінчається і ми не знаємо при чому залишилися в своєму духовному житті головні діячі.

В другій драмі, „Великий Молох“, ватажок—вже більше заспокоєний, ніж Грицько, і хоче одвоювати собі од своєї партії право на самостійність, на „індивідуальну“ незалежність. „Великий Молох“,—се-б то партія, жорстоке божисте тєс, що не хоче знати окромого, власного життя своїх членів, загадує Зінькові йти з скількома іншими членами партії визволити одного потрібного їй політичного в'язня. Зінько *одмовляється*, бо він того в'язня терпіти не може, (він був його суперечником по залицянню), рішучо оберегає своє право чинити так, як він хоче. Комітет назначає над Зіньком суд за те, що не вчинив волі „Молоха“. Поки суд та діло, в драмі рішається теж питання, з ким любитися, тільки тут вже рішає це питання не жінка, чи дівчина, а хлопець: Зінько не може зважити, котора йому миліша,—чи віжна, лагідна Леся, що не займається ніякими ідейними справами, чи палка, рухлива Катря, що займає видне місце в його партії: рингаючи се питання, Зінько—обіймається з обома.. Судді від партії прийшли судити Зінька; Катря сказала промову, (дуже невдалу) в оборону Зінька—і суд його оправдовує. Тоді Зінько,—хоть зовсім не вважає, як і перше, своїм повинном визволити того в'язня, іде на те небезпечне діло,—бо тепер він піде не по наказу „Молоха“ а через те, що ось тепер йому *самому* схотілося піти. Таким способом, бере гору право *особистої* волі, незалежності особи. Зінько виїздить

лючи Лесю, ні крихотки не мучиться
—обіцяв виїхати з нею, Лесею, на село.

„Щаблях життя“ проповідується вже така во-
лособойстого життя, воля яких-би не було вчинків,
що ту волю можна скоріш назвати—безпардонністю.
Ні про яку політику в пьесі вже не згадується, про
етіку, чи якусь там честисть, чи обов'язки—теж. Це
все дурні „надстройки“, буржуйна шкаралупа, така,
що її кожному треба скоріш розбити і годі! В цьому
напрямку автор в третій своїй пьесі уже зовсім пу-
стився берега!

Правда, прототіпом такого діяча був ще й у
Дізармонії Мартин, що казав: „Не треба ніяких пра-
вил!“ Але на се йому було одказано:—„У свині теж
нема правил. Що хоче, те й робить. Паскудство!“ Та
й Грицько ще журився за етикою. У „Щаблях“ же на
безпардонну проповідь ватажка Мирона ніхто вже ні го-
рячого слова, ні рішучої одсічі не дає,—він з'являєть-
ся у повній зброї тих дикарських причащань, що на-
чіпляв йому автор.

А надав йому автор таких ідей і вчинків, що
страшно робиться навіть за самого автора!.. Що се
таке?—думаєш, читаючи „Щаблі“—Чи се не хвороб-
ливий стан авторової фантазії й думки?

Перше всього, увесь твір,—(дуже великий),—спов-
нено такою парочитою сквернотою, що бридко читати.
Правда, та мерзопиєса, чи по письменному—порногра-
фія, тепер скрізь у моді, та й сам Винниченко уже
понаписував такі оповідання, що їх навіть у найблиз-
чому товаристві не можливо читати в-голос (як на-
приклад те оповідання, що було в Раді,—„Рабінні дій-
сності“); однак, те, що понаписував д. Винниченко у
„Щаблях“, ще переважає попередні його писання.

Але є в „Щаблях“ Винниченка ще гірше, ніж
та й погань образів і слов. Порнографізі розповіді
були й давно, але вони завжди належали до літера-
турних послідків, автори з ними трошки ховалися і
часто навіть, виступаючи з певними оповідками, не-
начеб то мали на увазі *ганьбити* погані вчинки. Вин-
ниченко-ж, навпаки, немов сам кохається в тих сло-
весах і зовсім виразно заводять те все в *проповідь*
якоїсь нової, вищої науки життя.

Вже-ж і наука! нехай бог сохранив від такого!
Ватаг „Щаблів“, Мирон, живе учителем в одній
сім'ї, залицяється до дочки господаря, при тім так
прямо й об'являє тій дівчині, що йому треба тільки її
тіла, доводить їй, що таке жирування чудова річ, що
треба тільки потрапити „одурити природу“, беручи са-
ме „насладження“ і минаючи можливість мати дітей...
Возвеличуючи потім відому бридку професію своєї сестри,
Мирон посилає свою любовку у „оний“ дом, щоб во-
на побула там хоть який час, (однак сестру свою та-
ки забирає з того дому і не може доказати, *через що*
він, при своїй теорії, се робить; отже—„сідає в кало-
шу“). Миронова любка протавиться проповіді тільки
„натуральних“ відносин, але завіса в-останнє спускаєть-
ся на тім, що дівчина вже здається...

Однак, виходить, що тих перлів нової моралі—
мало! Мирон рішає отруїти свою матір,—бо то теж,
мовляк, так „слід“ зробити: вона вже стара і хвора,
отож ж має сама собі й дітям заважати, то краще їй
щось дати, щоб заснула на віки... Мирон їде до ма-

тері— і потім каже з усмішкою, що мати заснула
на віки „зовсім спокійно“...

Оце така нова проповідь. Треба, мовляк, розбити
„мораль лавочників“, „буржуйну шкаралупу всяких за-
бубонів“, а тим часом те, що в „Щаблях“ проповідуєть-
ся „про насладження“ з „обманом природи“,—як раз і
належить, починаючи з Парижів, до звичаю самого
„буржуйського“ життя. А вбивання „старших родичів“
теж не нова річ, а доходить ще до дикарських часів!

Остатнім часом увійшло в звичай у молодих наших
критиків, як тільки зайде річ про які-б не було драма-
тичні твори,— ланти українських старих драматургів,
мовляк, вішати на них „всіх собак“... Ну, вже, як
писали, то писали, але до такої мерзопиєси, до такого ідей-
ного безсоромства не доходили! Тенер ж це безсоромст-
во йде—на жалі, від самого „поступового“ крила!

Невимовно досадно, що лиха літературна пошесть,
як той гнилець, укинулась і в нашу письменність. Бу-
ла наша муза така чепурна, повадержна,—звали її на-
віть сентиментальною,— а тепер хотять її зробити п'я-
ною розхристаною петіпанкою. Недай господи, щоб вона
справді стала такою! Сподіваємось, що лиха пошесть
мине. Правда, нема надії, щоб власне автор „Щаблів“
покинув свій паталогічний напрямок; хоч від його
твору аж сморід іде, та він уже все те „в принцип у-
вів“, то вже, мабуть, не одкинеться свого; та може-ж та-
ки хоть інші не підуть у слід йому.

Дивно, що наша критика на сей раз мовчить.
Пригадується нам, як скільки років перед сим найсуво-
ріший наш критик визвірився на одного автора за те,
що в якійсь його оповіданню невбрана дівчина сидить
у човні і простягає руки до— місяця! Тут угледів
критик „порнографію“. Чи можна-ж рівняти се до „Щаб-
лів“?! Однак сувора критика на сей раз „громів“ не метає.

Вважаємо своїм обов'язком висловитись з поводу
напрямку талановитого письменника і побажати йому,
коли можливо, вигоїти свою думку-й творчість, а ин-
шим авторам „нашим“ не заразитися лихою хворобою
бабання в тій мерзопиєсі, та проповідею скотичної
моралі!

Олена Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

♦♦ Дитяча пьеска, д—ки В. Вілінської,
була зведена дітьми, 1-го січня, на сцені в школі
Лисенка. Ся пьеска, по змісту, влястиво єсть мов-
би пролог до дитячого свята біля „ялиньки“. Го-
ловна особа в пьесці—мала дочка убогої швачки;
протягом скількох яв приходять посланці по убран-
ня, що шие швачка для багатой панночки, на ди-
тяче свято з ялинкою; заходить і сама панночка;
далі убога дівчинка засипляє і їй сниться сон;—
той сон і переходить на сцені: уявляються всякі
баєчні особи й приносять з собою убрану ялинку
на подарунок шваччиній дочці. Вона прокидається,
тішиться подарунком, а ялинка вже так має й зо-
ставатися на сцені.